

Asia: VN/14302/2019

Lausuntopyyntö luonnoksesta uudeksi ilmastolaiksi

Lausunnonantajan lausunto

Yleisiä huomioita esityksestä

Suomen YK-nuoret kiittää mahdollisuudesta lausua luonnoksesta uudeksi ilmastolaiksi.

Suomen YK-nuoret pitää hyvänä, että uutta ilmastolakia on tiukennettu nykyisestä ja siitä on tehty yhä velvoittavampi, mikä toivottavasti näkyy myös käytännön ilmastotoimissa. Lakiehdotuksessa puhutaan kuitenkin vain suunnitelmien ja raportoinnin velvoittavuudesta, ei itse toimenpiteiden ja tavoitteiden saavuttamisen velvoittavuudesta. Laki tulee muotoilla niin, että siihen ei jää tulkinnanvaraa toimenpiteiden velvoittavuudesta. Tämä on selkeä puute lakiehdotuksessa ja Suomen YK-nuoret toivoo, että lakia muokattaisiin vielä velvoittavammaksi ja kunnianhimoisemmaksi, jotta tulevaisuuden sukupolvien elinmahdollisuudet ja luonnon monimuotoisuus varmistetaan.

Ehdotettu laki asettaisi velvollisuuksia vain valtion sekä kuntien ja kuntayhtymien viranomaisille. Lain ja sen nojalla laadittavien suunnitelmien ja kertomusten toivottu välillinen vaikutus myös yksityiseen sektoriin, etenkin yrityksiin, ja näin myös esimerkiksi kuluttajien käyttäytymiseen on täysin riittämätön. Ilmastolain tavoitteena ei voi olla vain ilmastopolitiikan suunnan ohjaus, vaan aidosti riittävien ja velvoittavien ilmastotoimien aikaansaaminen. Suomen YK-nuoret toivoo, että lakiehdotusta tarkennettaessa kiinnitetään vielä huomiota lain suhteeseen muihin täydentäviin lakeihin sekä toimiin, joilla etenkin kulutuksen ilmastovaikutukset sekä Suomen ulkoistetut päästöt ja valtion rajojen ulkopuolisen toiminnan muiden vaikutusten ilmastovaikutukset saataisiin lain piiriin.

13 §:ssä mainitaan eri tahojen osallistumisesta ilmastopolitiikan suunnitelmien valmisteluun, mutta eri tahoja, varsinkin nuoria, tulisi kuulla myös ilmastopäätöksenteon toteutusvaiheessa. Kansalaisten ja erityisesti nuorten kuulemisten tulee tarjota aitoja vaikuttamisen mahdollisuuksia.

Lakiehdotuksen taustadokumentissa lapset ja nuoret sekä heidän oikeutensa osallistua ilmastonmuutokseen liittyvään päätöksentekoon mainitaan useasti. Itse lakiehdotuksessa lapsia ja nuoria ei kuitenkaan mainita kertaakaan. Ilmastolain osallistumisjärjestelmässä tuleekin huomioida erityisesti ne ryhmät, joihin ilmastonmuutos vaikuttaa erittäin voimakkaasti. Saamelaisten oikeuksien lisäksi myös nuorten oikeudet vaikuttaa elinympäristöönsä tulee kirjata lakiin. Nuorten osallisuutta on lisättävä ja tuettava. Ilmastotavoitteiden saavuttamisesta on raportoitava nuorten kanavissa ja nuoria kiinnostavalla tavalla. Valtioneuvoston tulee asettaa nuorista koostuva ja riippumaton nuorten elin ilmastopolitiikan suunnittelun ja sitä koskevan päätöksenteon tueksi. Lakiin on kirjattava nuorten elimelle kuulemisvelvollisuus ja kommentointioikeus aina kun lain piiriin kuuluvia tavoitteita tai mittareita asetetaan ja niistä raportoidaan sekä silloin, kun lakia päivitetään.

Ehdotettu ilmastolaki ei yksinään ole lainsäädännön osalta riittävä saavuttamaan ilmastokriisin ratkaisemiseksi tarvittavia toimenpiteitä kansallisesti. Ilmastolain lisäksi tarvitaan lisää muuta lainsäädäntöä, jonka tulee täydentää ilmastolain ulkopuolelle jääviä merkittäviä puutteita.

Hiilineutraaliustavoite ja päästövähennystavoitteet (2 §)

Lain ja sen mukaisen ilmastopolitiikan suunnittelujärjestelmän hiilineutraaliustavoite ja päästövähennystavoitteet ovat hyvät ja EU:n tavoitteita tiukemmat kansalliset tavoitteet ansaitsevat kiitosta.

Suomen tulee vähentää päästöjään ensisijaisesti fossiilisten polttoaineiden kulutusta vähentämällä. Jo asetetun kivihiilikiellon lisäksi lakiin on kirjattava suunnitelma muistakin fossiilisista polttoaineista luopumiseksi vuoteen 2030 mennessä. Hiilidioksidipäästöjen lisäksi laissa tulee ottaa huomioon myös muut kasvihuonekaasut, etenkin metaani. Ilmastolaissa on sitouduttava kasvattamaan Suomen hiilinieluja ja määriteltävä niille kunnianhimoiset kasvutavoitteet.

Lakiin tulee asettaa sitovat välitavoitteet, joilla varmistetaan vuoden 2035 hiilineutraaliustavoitteen saavuttaminen. Välitavoitteet tuovat ilmastopolitiikkaan jatkuvuutta ja varmistavat sukupolvien välisen oikeudenmukaisuuden.

Ilmastotoimien oikeudenmukaisuuden, kestävä kehityksen ja saamelaisten erityisaseman turvaamisen varmistaminen laissa ovat olennaisia tavoitteita hiilineutraaliuden ja päästövähennystavoitteiden lisäksi. Lakiehdotukseen kirjatut ilmastotoimien oikeudenmukaisuus ja kestävä kehitys sekä niiden saavuttamisen varmistamisen keinot jäävät kuitenkin epämääräisiksi. Lakiluonnoksen taustadokumentissa kansainvälisillä sopimuksilla ja EU-lainsäädännöllä viitataan vain ilmastosääntelyyn. Lakiluonnoksen tavoitteet tulee kuitenkin sitoa pelkän ilmastolainsäätelyn sijaan laajemmin kestävä kehityksen tavoitteisiin ja niitä koskeviin sopimuksiin. Esimerkiksi ilmaston ja luonnon monimuotoisuuden sekä ilmastotoimien sosiaalisen oikeudenmukaisuuden soisi tulevan selkeämmin esille lakiehdotuksessa.

Lain ja sen mukaisen ilmastopolitiikan suunnittelujärjestelmän tavoitteena tulisi olla myös kansalaisten ja etenkin nuorten riittävä tiedonsaanti ja osallistumismahdollisuudet pelkän suunnitelmien kuulemisen sijaan myös toimenpiteiden ja tavoitteiden saavuttamisen seurantaan.

Valtion viranomaisen ja kunnallisen viranomaisen edistämismääräys (5 §)

Valtion viranomaisen ja kunnallisen viranomaisen edistämismääräys kehittäisi ilmastolakia kokonaisuudessaan velvoittavammaksi, jotta sen tavoitteet saavutetaan. Luonnoksessa edistämismääräystä on laajennettu valtion viranomaisesta myös kunnalliseen viranomaiseen, mikä on kannatettavaa. Kunnat ovat merkittäviä ilmastopoliittisia toimijoita, kuten uuden ilmastolain luonnoksessa mainitaan.

Pykälässä puhutaan kuntien paikallisten olosuhteiden huomioon ottamisesta edistämismääräyksessä, mikä ottaa huomioon kuntien erilaiset tilanteet. Näin kunnallinen viranomainen edistäisi ilmastolain pyrkimyksiä mahdollisuuksiensa mukaan. Tämä huomioisi sosiaalisen kestävyys ja mahdollistaisi reilun siirtymän hiilineutraaliin hyvinvointiyhteiskuntaan. Näin voitaisiin osaltaan tukea myös luonnon monimuotoisuuden suojelua.

Jos käytetään muotoilua "mahdollisuuksiensa mukaan", edistämismääräyksen riskinä on se, että kunnallinen viranomainen ei edistäisi ilmastolakia vedoten paikallisiin olosuhteisiin ja siten ilmastolain edistämisen mahdollisuuteen. Esityksessä lain velvoittavuus ei myöskään olisi kuntien lakisääteinen tehtävä, mikä on ilmastotavoitteisiin pääsemisen kannalta huolestuttavaa. Laissa olisi tarpeellista myös mainita seuraamuksista määräyksen noudattamatta jättämiseen.

Suunnittelujärjestelmä, erityisesti uusi maankäyttösektorin suunnitelma (7–13 §)

Ilmastotoimien kiireellisyys vuoksi ilmastosuunnitelmien ajantasaisuus tulee varmistaa vähintään kerran vaalikaudessa. Etenkin maankäyttösektorin ilmastosuunnitelman uusiminen vain joka toinen vaalikausi on täysin riittämätön.

Päästöjen kompensoinnin tulee olla viimeinen vaihtoehto hiilineutraaliuden tavoittelussa. Mitigaatiohierarkia tulee ottaa, jos ei jo lain päätavoitteisiin niin vähintään konkreettisia toimenpiteitä ohjaavien ilmastosuunnitelmien muodostamisen ohjaavaksi lähtöperiaatteeksi. Kompensointitilanteessa Suomen tulee tavoitella ensisijaisesti valtion sisäistä kompensointia.

Lakiehdotuksessa esitetään ilmastopolitiikan suunnitelmien valmistelussa varattavaksi yleisölle tilaisuus tutustua suunnitelmaluonnokseen ja esittää siitä mielipiteensä. Kansalaisten vaikuttamismahdollisuudet tulee laajentaa suunnitelmaluonnosten kommentoinnista myös toimenpiteiden toteutumisen seurantaan. Suunnitelmien luonnosten kommentoinnin lisäksi myös valmiiden suunnitelmien (eli vähintään lakiehdotuksessa mainittujen pitkän aikavälin

ilmastosuunnitelman, keskipitkän aikavälin ilmastosuunnitelman, maankäyttösektorin suunnitelman ja sopeutumissuunnitelman) tulee olla julkisia, helposti saatavilla olevia sekä selkokielisiä.

Lakiehdotuksessa ei muuten kuin sopeutumissuunnitelman osalta mainita poikkihallinnollisuuden merkitystä. Myös ilmastosuunnitelmien poikkihallinnollisuus ja näin ilmastotoimien yhteis- ja kokonaisvaikutusten huomioon ottaminen ja kestävä kehityksen mukaiset toimenpiteet tulee varmistaa. Jos eri ministeriöiden omia hallinnonalojansa koskevia ja valmistelemissa suunnitelmia tarkastellaan kokonaisvaikutusten osalta vasta niiden yhteensovittamisen aikaan, on vaarana, että suunniteltujen ilmastotoimien taloudelliset, sosiaaliset, kulttuuriset ja muut vaikutukset eivät tue toisiaan.

Ilmastopolitiikan seuranta ja ilmastovuosikertomus (15–18 §)

Tieto Suomen ilmastopoliittisesta päätöksenteosta ja päästövähennystavoitteiden etenemisestä tulee olla helposti, läpinäkyvästi ja jatkuvasti jokaisen saatavilla.

Ilmastovuosikertomusta tulee kehittää niin, että se muodostaa kokonaiskuvan Suomen ilmastopolitiikan tilasta. Siinä tulee raportoida myös Suomen ulkoistetut päästöt. Tämän lisäksi ilmastovuosikertomuksessa tulee tarkastella maankäyttösektorin ja päästökauppasektorin ilmastopoliittisia toimenpiteitä. Ilmastovuosikertomusta on vahvistettava ilmastolain uudistuksen yhteydessä, ja sen saavutettavuutta on parannettava.

On hyvä, että ilmastovuosikertomukseen liittyy tiedottamisvelvollisuus. On kuitenkin tärkeää, että julkinen valtioneuvoston ilmastovuosikertomus on kaikkien helposti saatavilla. Tiedottamisen tulee olla kokonaisuudessaan läpinäkyvää ja saavutettavaa.

Saamelaiskulttuurin edistäminen, saamelainen ilmastoneuvosto (mm. 14 §, 21 §)

Saamelaisten oikeuksien turvaaminen ilmastolaissa on olennainen lisäys aiempaan.

Suomen ilmastopaneeli (20 §)

Laissa asetettujen tavoitteiden on perustuttava tieteeseen: ilmastopaneelia on kuultava ilmastopolitiikan keinoja valittaessa. Ilmastolain on turvattava ilmastopaneelille riittävät resurssit toteuttaa tarkoitustaan panelistien toimiessa samanaikaisesti aktiivisina tiedeyhteisön jäseninä, mikä on lakiehdotuksessa mainittu ainakin valtionavustuksin.

On kannatettavaa, että ilmastopaneelissa on tasapainoinen edustus eri tieteenaloilta, kuten luonnontieteistä, yhteiskuntatieteistä, käyttäytymistieteistä ja yleisesti niiltä tieteenaloilta, joissa tutkitaan ilmastomuutoksen hillintään ja ilmastomuutokseen sopeutumiseen läheisesti liittyviä sektoreita kuten liikennettä, rakentamista, energiaa ja maankäyttöä. Monitieteisyydellä tulee

vastata myös ilmastotoimien sosiaalisiin ja kulttuurisiin vaikutuksiin sekä ihmisten motivointiin. On siis varmistettava, että ilmastopaneeli on aidosti monitieteinen.

Paneelin käytännön työssä on myös otettava huomioon monitieteisen paneelin erilaiset lähestymistavat ja mahdolliset erimielisyydet eri tieteenalojen käsityksistä asioiden tärkeysjärjestyksessä.

Muutoksenhaku (22 §)

Lakiesityksessä sanotaan, että säännös muutoksenhausta lisätään ilmastolakiin selkeyden vuoksi. On hyvä, että lain luettavuutta näin selkeytetään. Asianosaisten määrittelemisen ilmastokriisin ja sen hillitsemisyritysten suhteen jää kuitenkin epämääräiseksi. Lakiehdotuksen taustadokumentissa asianosaiset määritellään hyvin suppeasti. Ympäristöhaittojen vaikutuksista asianosaisiksi tulee katsoa mahdollisimman oikeudenmukainen kohderyhmä niistä henkilöistä ja yhteisöistä, joihin ympäristöhaittojen vaikutukset ovat suorat tai välilliset. Asianosaisten ja näin valitusoikeuden ja muutoksenhakuoikeuden laajentamista tulisi harkita ylisukupolvisen oikeudenmukaisuuden varmistamiseksi.

Ilmastolaki on tällä hetkellä puitelaki, jolla ei ole varsinaista velvoittavuuden luonnetta. Jos ei ole velvoittavuutta, ei synny oikeuksia. Jos ympäristölaista tulisi velvoittavampi, niin sille voitaisiin taata myös kansallinen oikeusturvamekanismi, joka olisi linkittynyt perus- ja ihmisoikeuksiin. Näin kansalaisilla olisi valitusoikeus, mikäli laki ei toteudu tavoitteidensa mukaisesti. Tärkeää olisi myös pohtia, missä oikeusasteissa asiaa käsiteltäisiin ja kuka olisi muutoksenhakuviranomainen.

Esityksen vaikutukset

On kannatettavaa, että 4 §:ssä mainitaan lain vaikutuksista muuhun suunnitteluun ja päätöksentekoon, siten että tämän lain nojalla laaditut suunnitelmat on, siten kuin niistä muussa laissa erikseen säädetään, otettava huomioon suunniteltaessa ja päätettäessä muun lainsäädännön nojalla kasvihuonekaasujen päästöihin ja poistumiin vaikuttavista ja ilmastomuutokseen sopeutumista koskevista toimista.

Muita huomioita

-

Pättikangas Paula
Suomen YK-nuoret